

**BARBARA
DEJVIS**

**ODJEK
STARIH
KNJIGA**

Prevela
Sanja Bošnjak

■ Laguna ■

Naslov originala

Barbara Davis

THE ECHO OF OLD BOOKS

Text copyright © 2023 by Barbara Davis

All rights reserved.

This edition is made possible under a license arrangement
originating with Amazon Publishing, www.apub.com,
in collaboration with ANA Sofia, Ltd.

Translation copyright © 2024 za srpsko izdanje, LAGUNA

Ova knjiga je posvećena bibliotekarima i knjižarima...

*Čuvarima mašte, hraniocima gladnih srca,
provodadžijama pisane reči.*

Gde bismo bili bez vašeg truda punog ljubavi?

*Dok noću sedim u mojoj biblioteci i gledam u nena
lica mojih knjiga, povremeno me obuzme čudan
osećaj natprirodnog.*

Aleksander Smit

PROLOG

21. jul 1954.

Marblhed, Masačusets

Stigla je jednog vedrog letnjeg dana.

Velika papirna koverta i na njoj reč PRIORITET odštampana crvenim mastilom na dva mesta na prednjoj strani. Zurila sam u nju, dok je ležala na izgrebanom kožnom podmetaču zajedno sa ostalom redovnom poštom. Rukopis je bio poznat, kao i ime pošiljaoca.

Sela sam na stolicu, udahnula, izdahnula. Čak i posle toliko godina, sećanja su bila podmukla. Kao bol u odsečenom udu, iako je izvor boli možda nestao, podsećanje na ono što sam izgubila, tako nenadano i tako duboko, uhvatilo me je nespremnju. Kratko sam sedela s tim bolom, čekajući da izbledi.

Popodnevno sunce provlačilo mi se kroz roletne radne sobe, stvarajući pruge puterastog svetla na tepihu i zidovima, po policama s poređanim knjigama i nagradama, godinama sakupljenim drangulijama. Moje utočište. Ali danas mi se činilo da me je prošlost pronašla.

Otvorila sam kovertu i istresla sadržaj na radni sto. Pravougaoni paket u običnom smeđem papiru i mala koverta s porukom zakačenom spolja.

Prosleđujem ti, uz priloženo pismo.

Nije bilo sumnje da je to bio Dikijev pažljiv rukopis.

Moj sestrić.

Retko smo razgovarali ovih dana – godine su učinile da nam razgovor postane nelagodan – iako smo i dalje slali jedno drugom čestitke za praznike i rođendane. Šta mi je to poslao?

Izvukla sam jedan jedini list papira iz koverta, koja je ležala otvorena na upijaču. Nije bio Dikijev rukopis, već nekog drugog. Takođe poznat. Oštra, šiljasta slova, veoma iskošena. Napisao ih je duh.

Diki,

Posle svega što se dogodilo između mene i tvoje porodice, sigurno ćeš misliti da sam drzak što ti pišem. Vrlo sam svestan raskola do kojeg je dovela moja povezanost s tvojom porodicom i nerado te ponovo uvlačim u to, ali smatram da je neka pitanja, posle toliko godina, neophodno razjasniti. I zato te moram zamoliti za poslednju uslugu. Molim te da proslediš zatvoreni paket svojoj tetki, čije sam prebivalište izgubio tokom godina. Pretpostavljam da ste vas dvoje i dalje u dobrim odnosima, jer si joj uvek bio miljenik, i sećam se da ti je jednom naročitom prilikom poverila veoma poverljivo pismo. To sećanje me je ohrabrilo da sad zatražim tvoju pomoć. Želeo bih da paket bude poslat neotvoren, pošto je sadržaj lične prirode, namenjen samo za oči tvoje tetke.

S najdubljim poštovanjem i zahvalnošću,

– H.

Dok sam proučavala uredno zamotan paket, soba mi se odjednom učinila tesnom, zagušljivom i zatvorenom. Trinaest godina bez reči i sad, niotkuda, tajanstveni paket poslat preko našeg starog posrednika. Zašto sad? Zašto *uopšte*?

Dlanovi su mi bili vlažni dok sam cepala grubi smeđi papir. Pojavio se reljefni kožni hrbat. Plave mramorne korice. Knjiga. Naslov, ispisan zlatnim slovima, pogodio me je kao pesnica.

Preboleti Bel.

Progutala sam bol u grlu, tako svež i hrapav da sam ostala bez daha. Tako sam dugo bila otupela, toliko sam pazila da se ne sećam, da sam zaboravila kako je to biti razrezan i krvariti. Pripremila sam se kad sam podigla korice, zatim sam rukom pokrila usta, i progutala jecaj. Naravno da je tu bila i posveta. Nisi nikad propuštao priliku da tvoja reč bude poslednja. Ali nisam bila spremna na to da mi tvoj glas ispuni glavu dok sam čitala reči koje si ispisao na naslovnoj strani – strelicu usmerenu pravo ka mojoj savesti.

Kako, Bel? Posle svega... kako si mogla?

PRVO POGLAVLJE

EŠLIN

Nema ničeg tako živog kao knjiga koja je voljena.

Ešlin Grir, Nega i obnova starih knjiga

23. septembar 1984.

Portsmut, Nju Hempšir

Kao što je često bio slučaj nedeljom po podne, Ešlin Grir je bila u potrazi. Ovog puta u neurednoj zadnjoj prostoriji vin-tidž butika smeštenog dva bloka dalje od *Neverovatne priče*, knjižare s retkim knjigama, koju je posedovala i vodila gotovo četiri godine.

Juče ju je pozvao Kevin Petri, vlasnik butika, i obavestio je da je tip iz Raja doneo nekoliko kartonskih kutija punih knjiga, a on za njih nije imao mesta. Da li želi da dođe i pogleda?

Nije bilo prvi put da je provela svoj samotni slobodan dan tražeći izgubljeno blago po kutijama. Veoma često je odlazila praznih ruku – ali ne uvek. Jednom je pronašla prvo štampano izdanje *Velikih i malih stvorenja*,* nepročitano koliko joj se

* Engl.: *All Creatures Great and Small* Džejsma Heriota. (Prim. prev.)

činilo. Neki drugi put je spasla prvo izdanje *Izgubljenog horizonta** iz kutije sa starim kuvarima. Bila je veoma zapuštena, ali posle obimnog sređivanja, lepo je na njoj zaradila. Takva otkrića se nisu dešavala često – zapravo, gotovo nikad – ali u retkim prilikama kad bi se desila, bila je tako ushićena da je vredelo kopati.

Nažalost, današnje kutije nisu naročito obećavale. Većina knjiga je imala tvrde korice, noviji bestseleri Danijeje Stil, Dajane Čejmberlen, i mnogo hvaljenog kralja romana „neutešnog plakanja“ Hjua Gareta. Cenjeni autori, sigurno, ali ne i retki. Druga kutija je nudila probraniju mešavinu, uključujući i nekoliko knjiga o zdravlju i ishrani, od kojih je jedna obećavala ravan stomak za trideset dana, a druga je zagovarala prednosti makrobiotičke ishrane.

Radila je brzo, pazeći da se ni na jednoj knjizi ne zadrži predugo, ali bilo je teško zanemariti istančane vibracije kad bi ih vratila u kutiju. Pripadale su nekom ko je bio bolestan i uplašen, nekom ko je bio zabrinut da mu ponestaje vremena. Ženi, bila je gotovo sigurna.

Imala je to *nešto*, dar, kao savršen sluh ili parfemdžijin nos. Sposobnost da čita odjeke koji se vežu za određene nežive predmete – tačnije, knjige. Nije imala pojma kako se to dešavalo. Samo je znala da je počelo kad joj je bilo dvanaest.

Roditelji su ponovo započeli žestoku i beskonačnu svađu, pa se izvukla kroz zadnja vrata i skočila na bicikl, žustro okrećući pedale dok nije stigla do skućene, krcate knjižare u Ulici Market. Njeno bezbedno mesto, kako ju je tad doživljavala – a i dalje tako misli o njoj.

Frenk Atvoter, vlasnik, pozdravio ju je svojim uzdržanim klimanjem glave. Znao je kako joj je kod kuće – svi u gradu su znali – ali nikad nije pokretao tu temu, već joj je umesto toga

* Engl.: *Lost Horizon*, roman engleskog pisca Džejmsa Hiltona. (Prim. prev.)

nudio utočište kad bi odnosi između njenih roditelja postali nepodnošljivi. Tu ljubaznost nije nikad zaboravila.

Tog kobnog dana, pošla je najbrže što je mogla do svog omiljenog kutka, gde su držali dečje knjige. Znala je svaki naslov i pisca napamet, kao i tačan redosled po kojem su bile poređane na policama. Pročitala ih je sve barem jednom. Ali tog dana pojavile su se tri nove knjige. Prešla je prstima preko nepoznatih hrbata. *Priča o doktoru Dulitlu, Misterija amajlije od slonovače i Vodene bebe*. Skinula je *Vodene bebe* sa police.

I tada se dogodilo. Uzbudljivi mali šok prostrujao joj je kroz ruke do grudi. I tako mnogo tuge da odjednom nije mogla da diše. Ispustila je knjigu. Pala joj je kraj nogu, i otvorila se na tepihu kao pokošena ptica.

Je li uobrazila?

Ne. *Osetila* je. Fizički. Bol tako stvarnu, tako sirovu, da su joj oči u trenu zasuzile. Ali kako?

Oprezno je podigla knjigu sa poda. Ovog puta je pustila osećaje da dođu. Grlo ju je peklo od suza. Ramena razdirana zbog gubitka. Gubitka nemilosrdnog i bez dna. Tada nije znala s čime da upoređi takvu vrstu patnje, koja se utiskivala u telo, urezivala u dušu. Samo je sedela tamo, pokušavajući da shvati – šta god da je *to* bilo.

Konačno, bol se smanjio, gubeći na oštrini. Ili se navikla na taj osećaj ili su emocije jednostavno iskrvarile. Nije bila sigurna šta. Toliko godina kasnije, i dalje nije bila sigurna. Može li knjiga da promeni svoje odjeke, ili su emocije koje je osetila bile neizbrisive prirode, zauvek učvršćene u vremenu?

Narednog dana, pitala je Frenka odakle su došle nove knjige. Odgovorio je da ih je donela sestra jedne žene čiji je sin poginuo u saobraćajnoj nesreći. Konačno je razumela. Zaglušujuća tuga, razoran osećaj ispod rebara, bio je bol. Majčinski bol. Ali ipak nije razumela *kako*. Je li zaista mogla osetiti tuđe emocije običnim dodirivanjem predmeta koji im je pripadao?

U narednih nekoliko nedelja, pokušala je da vrati taj osećaj, nasumično uzimajući knjige sa polica, čekajući novi čudan

nalet emocija. Iz dana u dan, ništa se nije dešavalo. A onda je, jedno popodne, uzela istrošen primerak *Vileta* Šarlot Bronte i žestok nalet radosti joj se zatalasao kroz prste, kao bujica hladne vode, lak i vazdušast, ali zapanjujuće snažan.

Zatim je došla treća knjiga. Zbirka pesama Ele Viler Viloksa pod nazivom *Kraljevstvo ljubavi*. Ali ustajala muška energija knjige neobično je odudarala od romantičnog naslova, kao dokaz da odjeci knjige nemaju uvek veze sa žanrom ili temom. Umesto toga, izgleda da je energija knjige odražavala energiju vlasnika.

Konačno je skupila hrabrost da ispriča Frenku za te odjeke. Plašila se da će joj reći da je čitala previše bajki. Umesto toga, pažljivo ju je saslušao dok mu je sve prepričavala, i onda ju je iznenadio odgovorom.

„Knjige su kao ljudi, Ešlin. Upijaju ono što je u vazduhu oko njih. Dim. Mast. Buđ. Što *ne bi* i osećaje? Oni su stvarni kao i sve ostalo. Nema ničeg ličnijeg od knjige, naročito one koja je postala važan deo nečijeg života.“

Razrogačila je oči. „Knjige imaju osećanja?“

„Knjige *jesu* osećanja“, odgovorio je jednostavno. „*Postoje* da bi u nama izazvale osećanja. Da nas povežu s onim što je unutra, ponekad sa stvarima za koje i ne znamo da postoje. Ima smisla da se nešto od onoga što osećamo dok čitamo... prenese.“

„Možete li i vi to? Da osetite to što je preneto, mislim?“

„Ne. Ali ne znači da drugi ne mogu. Ne verujem da si ti prva. Niti ćeš biti poslednja.“

„Znači, ne treba da se plašim kad se to desi?“

„Ne verujem, ne.“ Načas je protrljao bradu. „Opisala si neku vrstu dara. A darove treba koristiti. Što bismo ih, inače, imali? Da sam na tvom mestu, smislio bih kako da budem još bolji u tome, vežbao bih, da otkrijem kako deluje. Tako se nećeš plašiti kad se dogodi.“

I tako, vežbala je. Malo je i istraživala. Uz Frenkovu pomoć, otkrila je da postoji i naziv za ono što je doživljavala. *Psihometrija*. Izraz je 1842. smislio lekar Džozef Rouds Bjukenan, a 1863.

geolog po imenu Denton objavio je knjigu pod naslovom *Duša stvari*. Ukratko, bila je empata, ali za knjige.

Frenk je bio u pravu. Knjige *jesu* kao ljudi. Svaka nosi sopstvenu jedinstvenu energiju, kao potpis ili otisak prsta, i ponekad se ta energija prenese. Ešlin je dlanovima protrljala butine preko farmerica, pokušavajući da izbriše tugu koja joj se ulila u prste iz kutije odbačenih kuvara. To je bila mana njenog takozvanog dara. Nisu svi odjeci bili srećni. Kao i ljudi, i knjige pate – i kao ljudi, pamte.

Tokom godina je naučila da ograniči svoju izloženost knjigama prožetim negativnim odjecima, a neke i potpuno da izbegava. Ali u danima kakav je bio ovaj, izbegavanje nije bilo moguće. Mogla je samo brzo da radi.

U poslednjoj kutiji je bilo još romana, svi u odličnom stanju, ali nijedan nije mogla iskoristiti u radnji. Tada, kad se približila dnu kartonske kutije, naišla je na papirno izdanje romana *Ostaci dana* od Kazua Išigura.

Knjiga nije bila ništa posebno. Zapravo, bila je prilično otrcana, stranice požutele, gotovo smeđe, hrbat duboko naboran. Ali nije mogla da joj zanemari odjek. Zainteresovana, spustila je u krilo i pritisnula dlanom korice. Ponekad se tako igrala, pokušavajući da pogodi postoji li u knjizi posveta i, ako postoji, kako glasi.

Volela je da zamišlja kako je neko naročito izdanje pronašlo put do čitalačkih ruku – i zašto. Zašto baš ta knjiga, i kojom prilikom? Rođendan ili diplomiranje? Unapređenje?

Tokom godina je pročitala mnogo posveta, neke su bile drage, neke zabavne, neke tako dirljive da bi joj oči zasuzile. Bilo je nečeg predivno prisnog u otvaranju knjige i pronalaženju tih nekoliko ispisanih redova na praznom listu, kao da dobija priliku da zaviri u njen emocionalni život, koji nije imao nikakve veze sa autorom, a imao je svakakve veze sa čitaocem.

Bez čitaoca, knjiga je prazna tabla, predmet bez sopstvenog daha ili pulsa. Ali čim postane deo nečijeg sveta, oživi,

prošlošću i sadašnjošću – i, ako se o njoj dobro brine, budućnošću. Ta životna sila zauvek ostaje s knjigom, kao energetski potpis koji se poklapa s vlasnikovim.

Neke knjige su nosile pomešane potpise i bilo ih je teže pročitati, obično u slučaju više vlasnika. Takvu vibraciju je dobijala iz primerka *Ostaci dana*. Mnogo slojeva. Veoma duboko. Knjiga kakva uvek ima posvetu. I kad je otvorila korice, ugledala ju je.

Najdraži,

Čast ne znači krv ili ime.

Već biti hrabar i boriti se za ono što je ispravno. Ti si, ljubavi, uvek birao časno.

Na to možeš uvek biti ponosan,

Baš kao što sam ja ponosna na čoveka za koga sam se udala.

Ketrin

Zvučalo je kao neko uveravanje, reči utehe ponuđene izmučenom srcu, ali energija kojom je knjiga zračila, hladan, težak osećaj koji je ličio na sumnju, zajedno s tragovima krivice i kajanja, nagoveštavali su da *Najdraži* – ko god bio – nije bio tako uveren.

Ešlin je zatvorila knjigu, čvrsto je smestivši na gomilu *ne*, zatim je posegla za poslednjom knjigom u kutiji. Stomak joj je napravio mali salto kad ju je izvadila, što je značilo da je možda konačno otkrila nešto vredno. Knjiga je bila mala, ali prilično lepa. Tri četvrtine marokanske kože, rebrasti hrbat, plava šara mermera – i, ako nije pogrešila, ručno uvezana.

Zadržavala je dah dok ju je proučavala. Malo, ako je uopšte i bila na polici. Čvrsto uvezana i poravnana. Tekst požuteo, ali inače očuvan. Zgledala se u ugravirana zlatna slova na hrbatu. *Preboleti Bel*. Naslov joj nije bio poznat. Namrštila se dok je proučavala knjigu. Nigde nije bilo imena pisca. Niti imena izdavača. Neobično, ali ne i nečuveno. Ali nešto jeste bilo *čudno*.

Knjiga je bila neobično tiha. Nema, zapravo. Kao nova knjiga pre nego što se na nju prenese vlasnikov odjek. Neželjeni poklon, možda, koji je ostao nepročitan? Ta misao ju je rastužila. Knjige dobijene na poklon treba *uvek* pročitati. Okrenula je naslovnu stranu, tražeći stranicu sa autorskim pravima. Nije je bilo. Međutim, uvek je bilo posvete.

Kako, Bel? Posle svega... kako si mogla?

Zurila je u taj jedan red. Rukopis je bio isprekidano, reči kao krhotine namenjene da poseku, povrede. Ali bilo je i tuge, u prostorima između, protkane kroz elipse, ucveljenost neodgovorenog pitanja. Posveta nije bila ni potpisana niti je imala datum, što je nagoveštavalo da primalac nije zahtevao ni jedno niti drugo. Znači, prisno poznanstvo. Ljubavnica možda, ili supruga. *Bel*. Ime je skočilo sa stranice. Možda je osoba koja je dobila knjigu bila imenjakinja? Darodavac njen autor?

Zainteresovana, počela je da okreće stranice, u potrazi za autorovim imenom, nazivom izdavača. Ali nije bilo ničeg. Nije bilo nikakvog traga o tome kako je ova čudna i prelepa knjiga došla na svet.

Nedostatak stranice sa autorskim pravima nagoveštavao je da je knjiga možda u javnom domenu,* što je značilo da je morala biti napisana pre 1923. Ako je to bio slučaj, bila je u izuzetnom stanju. Ali postojala je još jedna mogućnost, koja je zvučala verovatnije. Knjiga je možda bila iznova ukoričena u nekom trenutku i knjigovezac nije mogao da uključi originalnu stranicu sa autorskim pravima.

Možda su neke stranice bile oštećene ili izgubljene. Sigurno se to dogodilo. Dobijala je zadatke da ponovo uveže knjige koje su stizale u radnju u torbama za kupovinu, sa olabavljenim stranicama spojenim kanapom ili gumicom, s iskrivljenim koricama ostavljenim da trunu u vlažnim podrumima, knjige nađene na tavanu čije su stranice bile tako suve da su se mrvile

* Javni domen označava slobodnu upotrebu autorskih dela. (Prim. prev.)

na dodir. Ali nije nikad naišla na knjigu u kojoj nije bilo *nikakvih* tragova porekla.

Ljudi su obnavljali stare knjige iz raznoraznih razloga, ali gotovo uvek su se mogli podeliti na dve kategorije: sentimentalnost ili kolekcionarska vrednost. U oba slučaja, čuvanje autorovog imena bilo bi ključno. Zašto bi se neko mučio i trošio da ponovo koriči knjigu i onda izostavi tako važne pojedinosti? Osim ako izostavljanje nije bilo namerno. Ali zašto?

Privučena obećanjem književne misterije, Ešlin je otvorila knjigu. Tek što je okrenula na prvo poglavlje kad joj je nešto poput struje sevnulo kroz prste. Uplašeno je trgla ruku. Šta se upravo dogodilo? Trenutak ranije, knjiga je bila nema – nije imala puls – dok je nije otvorila i probudila ono što je ležalo unutra, kao nalet koji se dogodi kad se vrata iznenada otvore i iskra bukne u veliki plamen. Ovo je bilo novo iskustvo, i svakako je nameravala da ga istraži.

Zadržavajući dah, spustila je obe ruke na otvorene stranice, pripremajući se za ono što je sad znala da dolazi. Svaka knjiga se predstavljala drugačije. Većinu je doživljavala kao istančani fizički osećaj. Brujanje u vilici, iznenadno treperenje u stomaku. Neki drugi put, odjeci su bili jači. Zvonjava u ušima ili peckanje u obrazima, kao da ju je neko ošamario. Povremeno ih je osećala kao ukuse ili mirise. Vanila. Zrele trešnje. Sirće. Dim. Ali ovaj osećaj je bio drugačiji, nekako dublji i prisniji. Oštar ukus pepela na jeziku. Bol zbog suza koje su joj palile grlo. Užareno probadanje u grudima.

Uništeno srce.

A ipak nije osetila ništa dok nije otvorila knjigu, kao da su odjeci zadržavali dah, strpljivo čekajući priliku. Ali koliko dugo? I *čiji* odjeci? Posveta – *Kako, Bel?* – bila je jasno namenjena ženi, ipak, knjiga je čvrsto odavala mušku energiju.

Ponovo je pregledala hrbat, pretražila prve strane, zatim i poslednje, u nadi da će pronaći neke nagoveštaje o poreklu knjige. I opet, nije našla ništa. Kao da se knjiga stvorila

niotkuda, avetinjski primerak koji je postojao izvan književnog vremena i prostora. Samo što ju je ona držala u rukama. I odjeci su joj bili veoma stvarni.

Podigla je dlanove sa stranica, protresajući prste desne ruke u pokušaju da odagna tup bol u dlanu. Ožiljak se ponovo uznemirio. Zagledala se u srpastu ranu koja joj se protezala od malog prsta do osnove palca. Komadić stakla nesvesno stegnut u trenutku panike.

Rana je zacelila bez poteškoća, ostavljajući krivu liniju nabranog bledog mesa koja joj je presećala liniju života. Pritisnula je palcem duboko u dlan i nekoliko puta protegnula prste, jer su joj rekli da tako vežba posle tog nesrećnog slučaja da spreči ukočenost. Možda je bilo vreme da malo uspori u knjigoveznici i odmori ruku. A kad se već setila knjigoveznice, bilo je vreme da se vrati u radnju.

Pošto je knjige koje joj *nisu* trebale vratila u njihove kutije, ponela je zagonetnu knjigu u prednji deo knjižare, gde je zatekla Kevina kako s ljubavlju glanca ružičasti radio od bakelita.

„Izgleda da ti se posrećilo ovog puta.“ Uzeo je knjigu, na kratko je otvorio, zatim je ponovo zatvorio uz sleganje ramenima. „Nikad čuo. Čija je?“

Ešlin ga je pogledala, zapanjena što nije bio svestan emocija koje su ključale iz knjige. „Nemam pojma. Nema imena pisca, nema stranice sa autorskim pravima, čak ništa ni o izdavaču. Možda je bila ponovo ukoričena u nekom trenutku. Ili je bio u pitanju samizdat – nekoliko primeraka ujka Džonovog romana odštampanog za porodicu i prijatelje.“

„I neko bi zaista želeo takvu knjigu?“

Zaverenički mu je namignula. „Verovatno ne. Ali obožavam misterije.“